

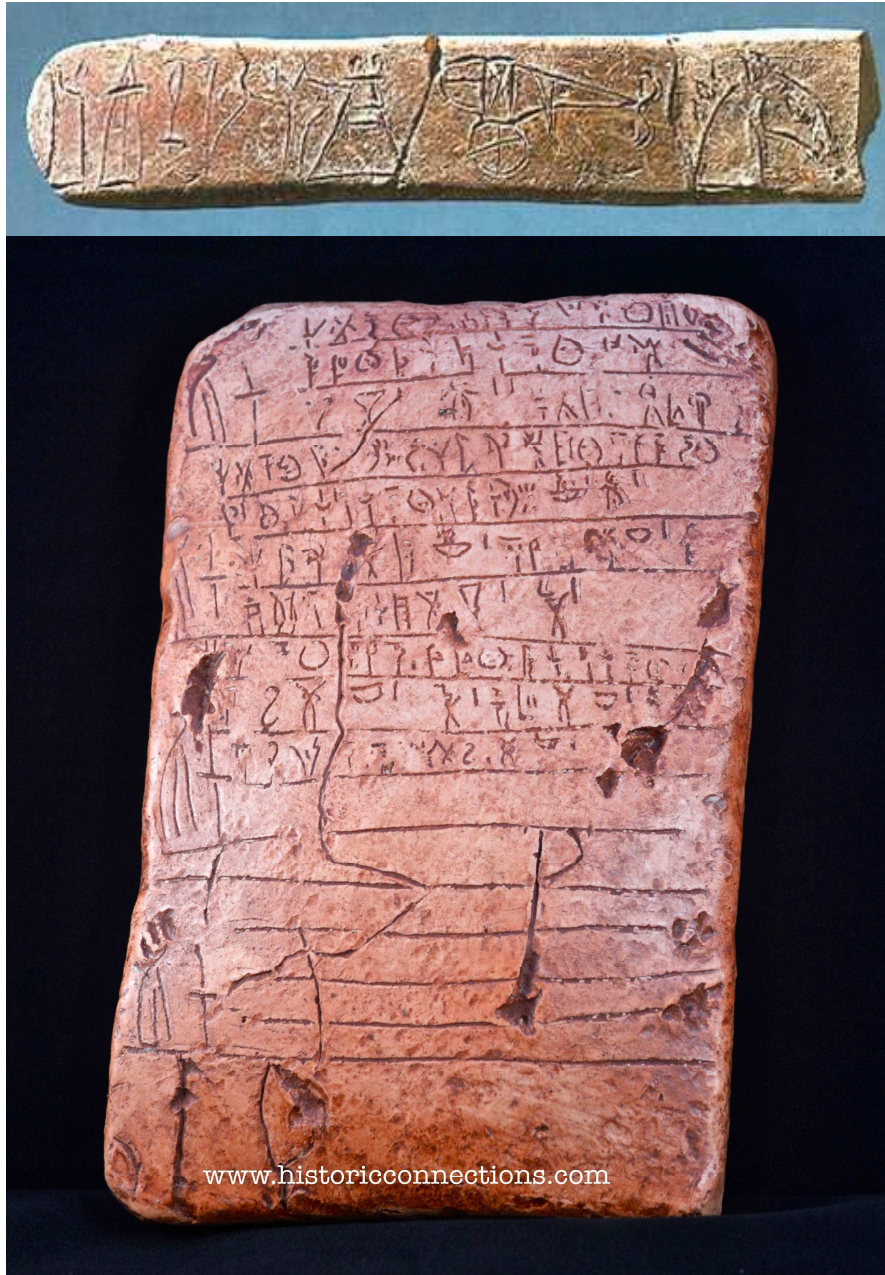
1. Микена: Лавља врата. Око 1250. пре Хр.

2. Л е в о: Плоча из круга гробова А, Микена, XVI в. пре Хр. Д е с н о: борци на двоколицама. Пил, око 1350. пре Хр.

3. Микенски свет. Налазишта таблица писаних „линеаром Б“.

4. Микенске таблице

Г о р е: једна од таблица са пописом двоколица и њихових делова, Кносос, око 1300. (Kn Sc 230). Д о л е: таблица из Пила са пописом жртвених дарова за богове — помињу се Зевс, Хера, Посејдон, Хермес — златних посуда, можда и људских жртава (Pylos Tn 316).

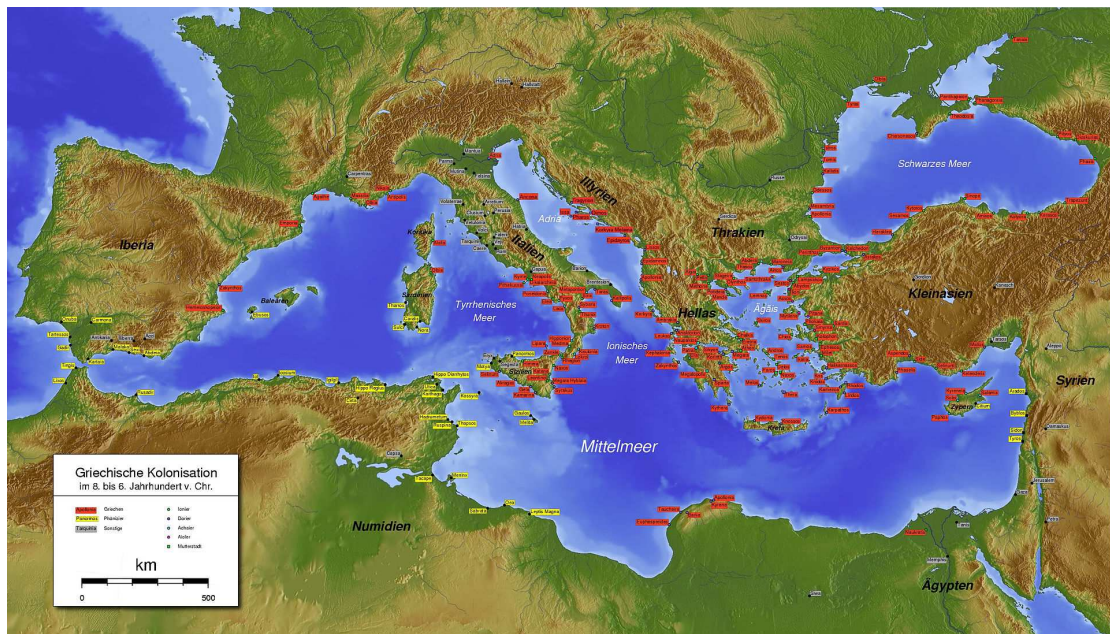
5. Троја

Горе лево: Остаци Троје из доба Тројанског рата, зидови високи 9 метара. Горе десно: реконструкција дела бедема са јужном капијом. Археолошки се идентификује као Троја VIIa (VIIi) и датује у XIII в. пре Хр. Град је постојао, у разним фазама, од III миленија (оно што је ископавао Хајнрих Шлиман испоставило се да су ранији слојеви, Троја I и II). Доле: Троја је имала стратешки положај на улазу из Егејског мора у мореуз (Хелеспонт, Дарданели) који га, преко Мраморног мора и Босфора, спаја са Црним морем,

6. „Дипилонска ваза“, 750–700. пре Хр.

Посуда (врч, ојнохое) позног геометријског периода, нађена на гробљу у Атини, са у круг урезаним алфабетским натписом, једним од два најранија — други је тзв. „Несторов пехар“ из Питекусе у јужној Италији. Оба су на посудама и у хексаметрима надахнутим хомерским спевовима. Изнета је чак претпоставка да су Грци преузели писмо од Феничана не у практичне (административне или комерцијалне) сврхе, већ управо због тога, да би записали „Илијаду“ и „Одисеју“.

7. Грчка колонизација у VIII–VI веку

Грчке колоније у средоземном и црноморском басену означене су црвеном бојом. Интензивна колонизација дала је повод да се јужна Италија и Сицилија прозову „Велика Грчка“. Као грчке колоније настали су, између осталих, данашњи градови Марсеј (Масилија) у јужној Француској, Трабзон (Трапезунт) у Турској на југоисточној обали Црног Мора, Керч (Пантикапеј) на Криму, Кирена у Либији ... Поред Грка, своје колоније у Средоземљу оснивали су и Феничани (жуто).

8. Остаци Аполоновог храма у Коринту

Дорски периптер, један од првих камених храмова у Грчкој, око 650. пре Хр.

9. Примери архајске скулптуре и сликарства

Л е в о: Кора у пеплосу, мрамор, око 550. Атина, музеј на Акропољу. Д е с н о: Дионис у лађи. Црнофигурална керамика, око 530. Државна античка збирка у Минхену.

10. Калиопа, муза епског песништва

Л е в о: атичка црвенофигурална пиксида, класични период, 460–450, Музеј лепих уметности у Бостону. Д е с н о: грчко-римска мраморна статуа, II в. н.е., Ермитаж. Грчко епско песништво најпре је усмено преношено и извођено од стране певача, *аеда*, доцније и рецитатора, *рапсода* на светковинама и гозбама уз пратњу жичаног инструмента (форминге, лире, китаре). Хомерски језик је наддијалекатска мешавина коју су разумели и прихватили широм грчког света. Хомерови и Хесиодови спевови рано су записани (уп. сл. 6) и надаље се преносили књижевним путем — на познијим представама, као ова из Ермитажа, Калиопа држи у руци уместо инструмента књигу или свитак; они су дуго остали основни елемент грчког образовања.

11. Главна грчка светилишта

Легенда бојама означава божанства којима су поједина светилишта посвећена (Место Dionysius читај Dionysus). Посебан значај имала су панхеленска светилишта: Зевсово у Олимпији, Аполоново на Делу, Артемидино у Ефесу итд. и пророчишта: Аполоново у Делфима, Зевсово у Додони (овде није приказано), Асклепијево у Епидауру, Амфијарајево у Оропу.

12. Атена Партенос и „Колос са Родоса“

Л е в о: Мраморна копија Атене Партенос (*parthénos* ‘девица’) из римског периода, висока око 1 м, дванаест пута мање од Фидијиног оригинала од злата и слоноваче који је стајао у Партенону. Богиња у левој руци држи штит (*егиду*), у десној сову. Изворно заштитница града по којем је и понела име, Атена је уживала поштовање и у другим грчким градовима, делом због политичког и културног престижа Атине. Д е с н о: бронзани кип бога Сунца (Хелија), слободна реконструкција с краја XIX в. „Колос са Родоса“, висок око 32 м, подигнут је 292–280. пре Хр. (хеленистичко доба) у знак захвалности што је Хелије, како се веровало, спасао град опсаде од стране Деметрија Полиоркета 305–304. г. Откада су Дорци колонизовали Родос у VIII в. пре Хр., тај бог је служио као заштитник града и острва, што је усамљен случај у грчком свету (Хелије не спада у главне, олимписке богове, већ у Титане). Сматрана једним од седам светских чуда, циновска статуа срушила се у земљотресу 226. пре Хр., а њени остаци стајали су на лицу места све до арапског освајања 653. н.е., када су претопљени и продати јеврејском трговцу, коме је, кажу, било потребно 900 камила да их транспортује.

Сл. 13. Олимпија

Горе: Палестра (школа рвања и песницења). Доле лево: Реконструкција Зевсовог храма са 12 м високим хриселефантинским кипа Зевса, Фидијиним радом из око 432. пре Хр., једним од седам чуда старог света. У десној руци Зевс држи богињу Нику (Победу) а у левој жезло са орлом на врху. Од храма су остали само темељи, а кип се реконструира на основу античких описа (Пausанија) и ликовних представа, каква је ова на новцу из римског доба (доле десно) кованом у Елиди, области на средишњем Пелопонезу где се, крај реке Алфеја, налази Олимпија. Ту је, у гају Алтису, по легенди Херакле основао Олимпијске игре. Од 776. одржавале су се сваке четврте године непрекидно до 393. н.е., када их је укинуо хришћански цар Теодосије. Почев од датума првих игара стари Грци су четворогодишњим периодима, „олимпијадама“, рачунали историјско време.

14. Додона, остаци Зевсовог пророчишта

Смештено на северозападној периферији грчког света, у Епиру под планином Томарос, пророчиште у Додони је, по неким индицијама, постојало још у микенско доба (по Херодоту, пренесено је из Египта), а свакако није млађе од VIII в., јер се помиње у Илијади. Свештеници су ту прорицали по шуму лишћа Зевсовог светог храста. У новије време, на његовом месту засађен је храст који се види на слици.

15. Делос и Делфи

Г о р е: Острво Делос са остацима светилишта. У позадини острво Ринија, где су се Дељани сахрањивали, јер се на светом острву где је Лето родила Аполона и Артемиду нико други није смео бити рођен нити умрети; породиље и самртнике превозили су на Ринију. Д о л е: Делфи, поглед на остатке Аполоновог храма. — Аполон, „најхеленскији од свих богова“, није поуздано посведочен на микенским таблицама. Ширење његовог култа изгледа да пада у доба након „дорске најезде“. Најранији писани извор је хомерска химна Аполону, која се састоји из два дела, настала у разна времена и у разним деловима Грчке. Први говори о томе како је Лето, затрудневши од Зевса, узалуд тражила где да се породи, јер су је из страха од Херине љубоморе сва места одбијала, док је није прихватило мало и голетно острво Делос у кикладском архипелагу, па је ту родила близанце Аполона и Артемиду, а острво се у том тренутку прекриво златом, што је наговестило његов будући просперитет као култног средишта: после персијских ратова, 478, ту је смештена заједничка благајна тзв. Делског савеза под вођством Атине. Први део химне завршава се описом тамошње светковине коју су сви околни Јоњани са егејских острва и малоазијског копна одржавали у част Делског Аполона. Други део, звани „Питијски наставак“, описује долазак Аполона у Делфе (зване још и *Pythō*, у Фокиди под Парнасом, под тим именом помињу се већ у Илијади), где је убио змаја Питона и преузео пророчиште од Мајке Земље, где је прорицала свештеница звана Питија, које је доцније стекло највећи углед не само међу Грцима; консултовао га је, између осталих, и богато обдаривао, у VI веку лидијски владар Крез, а од времена републике и Римљани.

16. Елеусина

Л е в о: остаци *Telesterion*-а, храма где се вршио обред посвећења у мистерије. Првобитна структура из архајског доба замењена је после разарања у персијским ратовима грађевином коју је пројектовао Иктин, архитекта Партенона, довољо великом да прими хиљаду људи. Последња обнова уследила је после 170. н.е. под Марком Аурелијем. Д е с н о: кладенац *Kallichoros*, где се по миту, испричаном у хомерској химни Деметри, богиња у потрази за отетом ћерком Персефоном сусрела са кћерима локалног владара Келеја; њен боравак у Елеусини резултирао је заснивањем тамошњег мистеријског култа. Елеусинске мистерије биле су најпознатије у грчко-римском свету и у току хиљаду година, од 600. пре Хр. до 400. н.е., привлачиле велики број посвећеника (*миста*) из свих грчких крајева, а доцније и из целог Римског царства.

**17. Минијатура из рукописа „Илијаде“, тзв. *Πias picta*, око 500. н.е.,
Bibliotheca Ambrosiana, Милано**

Приказана је сцена из петог певања, када Афродита (прва слева) долази на Олимп да се пожали Зевсу (други слева) на Диомеда, који ју је ранио док је у бици помагала Тројанцима. Десно стоје, подсмевајући јој се, Хера и Атена, које се боре на страни Грка, док се сам Зевс труди да сачува непристрасност. Мешање Олимпљана у људске послове при чему они деле страсти смртника и чак бивају повређени од њих чинило је од раног времена упитном хомерску представу о боговима.

18. Дванаест олимписких божанстава

Хеленистички рељеф. Слева надесно: (1) Хестија са жезлом, (2) Хермес са крилатом капом и штапом, (3) Афродита са велом, (4) Ареј са шлемом и копљем, (5) Деметра са жезлом и класом, (6) Хефест са штапом, (7) Хера са жезлом, (8) Посејдон са трозупцем, (9) Атина са совом и шлемом, (10) Зевс са муњом и штапом, (11) Артемида са луком и тобоцем, (12) Аполон са лиром. — Хестија, Деметра и Хера су Зевсу сестре а Посејдон брат (други његов брат, Хад, не столује на Олимпу, већ у подземљу), док су Хермес, Ареј, Хефест, Атина, Артемида и Аполон његова деца.

19. врх Олимпа

Масив Олимпа који се диже између Тесалије и Македоније највиши је у Грчкој (2917 м.); веровало се да му врх досеже највиша небеса и да на њему, као и на планини Меру по хиндуистичкој митологији, столују небески богови, на челу са Зевсом (чије име етимолошки значи 'небо'). Назив *Ouraniōnes* 'небесници' употребљава се код Хомера синонимно са *Olýmpioi* 'Олимпљани'.

20. Диктејска пећина (Спилео Психру) на Криту

Од бројних пећина на Криту где се узимало да је отхрањен новорођени Зевс, као највероватнији кандидат наметнула се ова, после археолошких ископавања која су потврдила на том месту култни континуитет од предгрчког (минојског) до римског доба.

21. Титаномахија

Гор е: планина Отрис у Тесалији, митско упориште Титана, литографија из XIX в. Доле: Зевс муњом погађа једног Титана, детаљ из приказа Титаномахије на рељефу са Артемидиног храма, Археолошки музеј у Крфу, архајски период, 600–580. пре Хр.

22. Хијерогамија Зевса и Хере

Л е в о: Зевс и Хера. Архајска скулптура у дрвету (х*όαλον*), Самос, око 610. пре Хр.
Д е с н о: Хијерогамија Зевса и Хере. Мраморни рељеф, метопа са Хериног храма у Селинунту, Сицилија, класична епоха, око 465. пре Хр.

Drawn by H.W. Williams.

Engraved by W. Miller.

PLAIN OF PLATÆA.
FROM MOUNT CITHÆRON.

23. Платејска долина, поглед са Китерона

24. Зевс или Посејдон и Хад.

Л е в о: Бронзана статуа висине 2.20 м., класична грчка скулптура из око 460. пре Хр. Извађена из олупине брода у мору код рта Артемисиј на северу Еубеје, изложена у Археолошком музеју у Атини. Тумачи се као Посејдон или Зевс, будући да је иконографски тип исти код оба бога (то важи и за трећег брата, Хада, в. сл. 23), но овде је идентификација са Зевсом вероватнија с обзиром на положај десне руке, који је такав да је бог у њој пре држао свежан муња спреман да их хитне него ли трозубац који је Посејдонов атрибут. Уп. Зевса на рељефу са Крфа, сл. 21 (ту је, обратно, изгубљена Зевсова десна рука али је остао свежањ муња који је у њој држао). Д е с н о: Хад са Кербером. Музеј у Ираклиону, Крит. Посуда за жито (*modus*) на Хадовој глави атрибут је синкретистичког божанства Сераписа (< египатски Озирис + Апис).

25. Семела и Дионис

Етрурско огледало

Семела је по миту била смртница из Тебе, кћи Кадма и Хармоније, са којом се здружио Зевс па је затруднела. Љубоморна Хера ју је лукаво навела да затражи од Зевса да се покаже пред њом у пуном свом божанском сјају, са муњом, која ју је спржила, но Зевс је успео да из њене утробе спасе малог Диониса, па га је зашио у своје бедро и неколико месеци доцније „породио“. Одраставши и уврстивши се међу богове, Дионис је сишао у Хад и одвео одатле мајку на Олимп, где је и она постала богиња. Семелино име је највероватније трачко-фригијског порекла, сродно нашој речи *земља* (у једном фригијском натпису *deōs zemelōs* тумачи се као ‘небеским (и) земаљским боговима’), тј. била је изворно обоготворена Земља, која се здружила са Небом, Зевсом.

26. „Змијско острво“ у Црном Мору код ушћа Дунава Гравира из 1810.

Данашњи назив, украјински Зміїний остров, заменио је антички Леука (*Leuké*, „Бело (острво)“. По „Етиопиди“, изгубљеном кикличком епу који је опевао догађаје након свршетка радње „Илијаде“, Ахилеја је након његове погибије његова мати Тетида пренела на Леуку. У доцније време, Пausанија описује острво као шумовито и пуно дивљих и питомих животиња; на њему су били Ахилејев храм и кип; он преноси причу како је у VI в. пре Хр. извесни Леоним из Кротона по савету Пителије посетио Леуку и срео тамо Ахилеја у друштву са Хеленом и другим јунацима палим под Тројом. Други писац римског доба, Филострат, у свом дијалогу „О херојима (*Heroikós*)“ каже како морепловци пристају тамо дању да би принели жртве Ахилеју кога су штовали као заштитника од ветрова, али да на острву нико не сме заноћити; пловећи ноћу поред њега или укотвљени у близини чули би како се преко мора разлежу песме, звуци гозбе и витешких надметања.

27. Отмица Персефоне

Фреска у „Персефониној гробници“ у Вергини, Македонија, средина IV в. пре Хр., аутор вероватно Никомах из Тебе. Једно од ретких сачуваних дела класичног грчког сликарства. Хад је већ уграбио Кору и одвози је својим двоколицама док му се она отима; с десне стране, ужаснута, једна од њених другбеница са којима је на ливади брала пролећно цвеће.

28. Две богиње са дететом

Слоновача, Микена, XIII в. пре Хр. Једна од могућих интерпретација је да су приказани средишњи ликови Елеусинских мистерија: Деметра, њена кћи Кора-Персефона и мали Плутон, бог обиља, различито тумачен, као плод Деметрине везе са титаном Иасионом, са којим је, по Хесиоду (Теогонија 969–974, легла на трипут узораном пољу (**свештена свадба**), или као Персефонин син са Хадом.

29. Повређена берачица цвећа

Минојска фреска са Тере, око 1600. пре Хр., Археолошки музеј у Атини. Међу другим девојкама које беру љиљане ова једина приказана је како седи држећи се руком за повређено стопало које крвари. Претпоставља се да иза сцене може стајати предгрчки митолошки сиже, одражен у митовима о Персефони коју је док је брала цвеће са другарицама отео Хад или о Еуридици која је умрла пошто ју је у ногу ујела змија (па је после њен муж Орфеј силазио у Хад да је поврати).

30. Афродитино рођење

Г о р е: Афродита Анадуомене ‘која израђа’, тзв. Лувровски престо (или пре: олтар), око 460. пре Хр., рана класична скулптура, Museo Nazionale Romano, Рим. Д о л е: Петра ту Ромиу, Пафос, Кипар. По легенди, место где је „из пене рођена“ Афродита изашла на обалу. Уп. Хесиод, Теогонија 188 и даље (**текст 7**)

31. „Афродита Книдска“

Л е в о: приказ на новцу Праксителовог оригинала из IV в. п.н.е.; д е с н о: римска мраморна копија у музеју Вила Луврови у Риму (руке, ноге и глава су рестаурисани).

32. Афродита и Адонис

Атичка црвенофигурална ваза, око 410. п.н.е. Лувр, Париз. Здесна стоји крилати Ерос.

33. Афродита и Анхис

Бронза, вероватно облога огледала, грчки рад из око 320. п.н.е.

34. Погребни обред бронзаног доба

Слика на једној страни саркофага из Хагија Тријаде на Криту, око 1400. пре Хр., Археолошки музеј у Ираклиону. Покојник је представљен са десне стране, пред улазом у гробницу, као да израња из земље. Приносе му (статуете?) два говеда и модел лађе. На другој уздужној страни две жене праћене свирачем у лиру врше либацију у котао на олтару између два стуба са двосеклим секирама и птицама на врху. На једној од ужих страна приказане су двоколице са коњском запрегом, што указује пре на микенски него ли на минојски културни контекст (у су доба микенски Грци већ били присутни на Криту).

35. Хераклова апотеоза

Херакла са тојагом Атена четворопрегом уноси са његове ломаче на врху планине Ете на Олимп. Атичка црвенофигурална ваза, око 410, Staatliche Antikensammlungen, Минхен. Херакле је овде приказан атипично као голобрад младић, јер ће на Олимпу уживати вечну младост, персонификовану у његовој божанској супрузи Хеби (гр. *hēbē* 'цвет младости').